

כפ' במדבר אשכול

1
מ"א
ד'ר'ק

1 | איזה סמל מיוחד¹, וכן הציורים שהיו על כל דגל ודגל², הלא זה ציין כי כל שבט ושבט יש לו תכונה או שאיפה מיוחדת — ומטרת האחד שונה ממטרת השני, ונמצא כי לכאורה הדגלים גרמו לפירוד הלבבות, אלא מכיון שהיה לכולם מרכז אחד, והיינו המשכן, וכולם חונים מסביב למשכן, אין זה גורם לפירוד אלא כל א' עומד על משמרתו המיוחדת לו ואין כאן שום פירוד, וכמו באדם — וכי מפני שהאזנים נכראו לשמוע והעיניים לראות וכי תעלה על דעתך שתהיה כיניהם פירוד ומחלוקת, וכמו כן באומה.

א', א'. וידבר גו' בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר שאו את ראש וגו'.
 הגה המנין הזה, כנראה מסדר השבטים שמנה את גד אחר ראובן ושמעון, היה ביחוד כדי לסדר את ענין הדגלים. ולכאורה תמוה, הלוא תיכף כשיצאו בני ישראל ממצרים יצאו בני ישראל על צבאותם וכדכתיב [שמות י"ד פ"ח]: ובני ישראל יוצאים ביד רמה, וכן [שם י"ג פ"ח]: וחמשים בני ישראל וגו', הרי שלא יצאו כעבדים הבורחים מאדוניהם אלא כעם חפשי, ואמאי המתינו מלסדר את הדגלים שנה תמימה, | | אתמהה!

מכיון שכולם מרוכזים לנקודה מרכזית אחת אם כן אין חשש פרוד ומחלוקת, ולפיכך כל זמן שלא הוקם המשכן ולא היה עדיין מרכז רוחני אז היתה כל האומה חטיבה אחת ודגל א' לכולם, משא"כ אחר שהוקם המשכן כי אז אין שום חשש לדגלים, ולפיכך אחר שבחדש הראשון בשנה השנית הוקם המשכן התחילו להתעסק בדגלים בא' לחדש השני בשנה השנית, ונכון.

אלא שכאמת ענין הדגלים לכאורה הוא פירוד הלבבות, כי זה ודאי שכל צבע יש בו

בג' דברים ניתנה תורה — אש מים ומדבר

וידבר ד' אל משה במדבר סיני באהרל מועד באהרל לחי' השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר. (א. א.)
 "וידבר ד' אל משה במדבר סיני", למה "צמדצר סיני", מכאן שנו חכמים ג' דברים ניתנה התורה, באש, ובמים, ובמדבר, באש מנין "ויהי עשן כולו", ובמים מנין שנאמר "גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים", ובמדבר מנין "וידבר ד' אל משה במדבר סיני".
 [צמדצר רבה, פרשה א, סי' 1]

2
ש"ס
י"ח

1 | על פי דברי המדרש הללו יש לבאר בדרך נוספת, מפני מה לעולם תהיה קריאת פרשת "במדבר" סמוכה למתן תורה, כי בזמן שבו אנו מתכווננים לקבלת התורה, עלינו לדעת שהדרך היחידה שאפשר לזכות לתורה, היא בג' דברים הללו: אש מים ומדבר.

ההקדמה הראויה למתן תורה, היא הבנה זו שבג' דברים ניתנה התורה באש במים ובמדבר.

אמנם יש להבין פשר דבר זה, למה רומזים אש מים ומדבר שבהם ניתנה תורה, ומדוע דוקא בג' דברים הללו ניתנה תורה, ומצינו בזה כמה דרכים:

1

2

מיום ומדבר רמז לענוה והסתפקות במועט

ה"כתב סופר" בפירושו על התורה מכאר את דברי המדרש שהתורה ניתנה זוקא באש, מים ומדבר, וכתב, כי כל אחד מג' דברים אלו מורה על דבר אחר:

ניתנה במים - להורות על מה שאמרו חז"ל (תענית ז ע"א): "למה נמשלו דברי תורה למים, מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, כך דברי תורה מגיחים למי שדעתו גבוהה עליו, והולכים למי שדעתו שפלה", וכן נתן הקב"ה את התורה על הר סיני שהוא קטן שבהרים, להורות על זה שאין התורה מתקיימת רק בענינים דוקא.

ניתנה באש - התורה גמשלה לאש "כי נר מצוה ותורה אור", שמאידה לאדם ומדריכהו דרך ילך בה, ואמרו (ברכות ז ע"א): "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים" ומצלת מן היצר הרע, ומי שלומד ואינו הולך בדרך הישר נהפך לו לרעה.

זהו שאמרו חז"ל (תנחומא בראשית א): "אש דת למן" - תורה שנתן הקב"ה למשה היתה כתובה אש שחורה על גבי אש לבנה, כי התורה בעצמותה נותנת חיים והצלחה לאדם, וזה אש לבנה המאירה, ולבן מראה על הטוב והצלחה, אבל מי שאינו לומד על מנת לעשות היא מתהפכת לרעה, וכמו שאמרו חז"ל (יומא עב ע"ב): "זכה - נעשית לו סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם המוות", והיא אש השורפת, אש שחורה על גבי אש לבנה, שהיסוד הוא אש לבנה, ועל גבה אש שחורה, לרמז על הנ"ל.

ניתנה במדבר - יש לומר על דרך שאמרו חז"ל (מכילתא בשלח): "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן" שאינם מבקשים מותרות רק כדי להחיות נפשם, כמו שאמרו (אבות פ"ו מ"ד): "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל", וגם הקב"ה מפרנס לעוסקי תורה על דרך נס, כרשב"י וחבריו, וכן בכל זמן אנו רואים ניסי השי"ת שמעמיד המחזיקים בה, והיינו במדבר בארץ לא זרועה", ומאין יבוא עזרם אם לא בנס.

3

מסירות נפש הכרח לקבלת התורה

הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל בספרו "אמרי דעת" על התורה, כתב לכאר את הסיבה שדוקא בשלושת דברים הללו, אש, מים ומדבר, ניתנה התורה.

שהנה עם ישראל מיום היוותו לעם, גילה תמיד מסירות נפש בעד תורתו ואמונתו, בני ישראל הלכו אל הגרדומים וצעדו אל המוקד, נתנו צווארם לשחיטה, קפצו לתוך הים ומסרו את חייהם כל אימת שהכריחו אותם רשעי האומות לבגוד בתורתם ואמונתם.

כח זה ותכונה זו של עם ישראל באו לידי ביטוי עיקרי, בשלושה מאורעות של דברי ימי העם. אברהם אבי האומה, נזקק לכבשן האש בעד אמונתו הטהורה אשר הפיץ בקרב בני האדם, ובזה נטע את הכח של מסירות נפש בבני אחריו.

ואם היה זה צעד של יחיד נעלה מורם מעם, הרי בא המאורע השני של קריעת ים סוף, שאז קפץ עם שלם אל תוך הים הסוער, לפי ציווי האל - "ויסעו".

אמנם זה היה רק נסיון של רגע אחד, הרי בא המאורע השלישי, כאשר בני ישראל הלכו למדבר שממה, שורץ חיות רעות ונחשים ועקרבים, ללא מזון ומים, לתקופה ממושכת, רק מתוך אהבתם ומסירותם לאלוקים ולנביאו, כפי שאמר הכתוב: (ירמיהו ב. ב): "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

הודות לשלושת הנסיונות הללו של "אש" הכבשן, "מים" של ים סוף, וה"מדבר" שבו הלכו בני ישראל תוך מסירות נפש בעד דבר האלוקים, ניתנה להם התורה כקנין עולם. שלושת הנסיונות הללו הינם הערובה הבטוחה ביותר לקיומו הנצחי של עם ישראל.

אש תמיד

לג

פרשת במדבר

ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן, כתר מלכות זכה בו דוד, כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" – כל מי שידצה יבא ויטול".

למדנו בדבריו את היסוד הנ"ל, הגם שכהונה ניתנה רק לזרע אהרן ומלכות רק לזרע בית דוד, אבל כתר תורה אינו שייך לשום אדם ואינו מוגבל לתכונה מסויימת.

כשם שהתורה ניתנה באש, מים ומדבר, שהינם הפכים וסותרים זה לזה, כך יכולה התורה לשכון גם בבני אדם שיש בהם טבעים שונים, שהינם הפכים וסותרים זה לזה, וכתר תורה מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, כל הרוצה ליטול יבוא ויטול.

התורה היא חינם לכל באי עולם

וַיְדַבֵּר ד' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי בְּאֶרֶץ מוֹעֵד בְּאֶחָד פְּחָד־שֵׁנִי הַשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֵמֹר. וְאֵל

"וידבר ד' אל משה במדבר סיני", למה "במדבר סיני", מכאן שזו מכינס ג' דברים יתנה התורה, באש, ומים, ומדבר. ולמה יתנה ג' דברים הללו, אלא מט אלו מנס לל באי העולם, כך דברי תורה מנס הם, שנאמר "הי' לו לנפש לטו למוס".

בכוונת דברי המדרש שדברי תורה חינם הם, אפשר לבאר בכמה אופנים:

א. יש לומר על פי מה שנאמר בגמרא (קידושין סו ע"א): "תורה כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד". **והרמב"ם** (פ"ג מהל' ת"ת ה"א) כתב: "בשלושה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר כהונה זכה בו אהרן, כתר מלכות זכה בו דוד, כתר

לג

הרי שלושת דברים אלו הם ההכנה לקבלת התורה, והם התנאים הנצרכים בשביל לקבל את התורה, ולכן ניתנה התורה בג' דברים הללו.

התורה אינה שייכת לאף אחד

עוד יש לבאר בדרך נוספת הרמז במים אש ומדבר, שהרי אש ומים הם סתירה זה לזה ואינם יכולים לשכון יחדיו, או שהמים מכבים את האש, או שהאש מלחכת את המים, אין להם קיום זה עם זה.

והנה אש ומים – שניהם אינם שייכים למדבר, שהוא מקום ריק ושמומו ללא כלום, וכמאמר הכתוב (תהלים סג. ב): "ארץ ציה ועייף בלי מים", ופירש רש"י: "ארץ ציה – מדבר", אם כן המדבר הוא סתירה לאש ומים, כי הוא מקום ריק לחלוטין.

מעתה יש לומר, כשם שהתורה ניתנה על ידי שלושה דברים אלו שאינם שייכים האחד לחבירו כלל, כך התורה עצמה אי אפשר לומר עליה כי היא שייכת רק לבני אדם בעלי תכונה מסוימת ולאנשים בעלי אופי כזה או אחר, אלא התורה שייכת לכולם, לכל הטבעים מכל הסוגים. כל אדם באשר הוא, יש לו שייכות לתורה באותה דרגה ובאיזה מקום בו הוא נמצא.

מכאן תוכחה מגולה לאותם המשתמטים מעסק התורה, בטענה כי אין התורה מתאימה להם ואינם מסוגלים ללומדה ולעסוק בה, באשר הינם חמי מזג או קרי מזג ואינם יכולים להתרכז כראוי וכיוצא בזה, טענות מטענות שונות, אבל האמת היא לא כן, כי התורה שייכת לכולם, כל אחד לפי אישיותו וטבעו הוא. זהו הלימוד הגדול שניתנה התורה באש, מים ומדבר, ללמדנו שכל הניגודים וכל ההפכים כולם שייכים ללימוד התורה.

כתר תורה מוכן לכל ישראל

דועים דברי הרמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת ה"א): "בשלושה כתרים נכתרו

4

3

5
מסורת
77

1 ישאו את ראש כל עדת בני ישראל - Take a census of the entire assembly of Israel. What was the purpose of this census? Nachmanides (verse 45) offers two explanations. The first is that the Torah wishes to emphasize God's kindness in transforming seventy souls into a nation as numerous as the sand of the sea. The second reason for the census was so that each Jew would pass before Moses and Aaron and be known to them by name.

6 Nachmanides' two explanations reflect two types of counting. The purpose of the first type is simply to gain knowledge of the total number of an item. For example, one counts his money because he wishes to know how much he has. It is the total that interests him; the individual coins or bills have no intrinsic significance.

11 The second type of counting has a different objective. The ultimate goal is to recognize and appreciate each individual and is not necessarily concerned with the total number. Nachmanides indicates that each person would pass before Moses and Aaron. They counted the people by going from house to house, in the process learning about each family and how they lived.

16 The transmission of the second Tablets initiated a new phase in the leadership of Moshe Rabbeinu. With the giving of the second Tablets, the covenant of Torah Sheb'al Peh began. Moses thus became the rebbe of the entire Jewish people, and a rebbe must know all his students.

22 Therefore, God commanded Moses: Take a census of the entire assembly of Israel...by number of the names; every male according to their head count. It was not enough for Moses to know the total number of the Jewish people. Moses now had an added obligation, as the rebbe of the entire Jewish nation, to know every Jew by name. The words בכפר שמות suggest an intimate relationship with every individual. God commanded Moses to call each man by name, because each individual possesses something unique. To be an effective rebbe, Moses had to know each person as an individual with his own background and life experience. (Darosh Darash Yosef, pp. 283-284; Boston, 1980)

"עצת ד' היא תקום"

"פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף ושבע מאות" (א. לט)

6

1 כשמתבוננים בחשבון מנין השבטים מוצאים אנו ששבט דן היה השבט הגדול ביותר מכל השבטים, מלבד שבט יהודה, זו הסיבה ששבט דן היה המאסף לכל המחנות, לפי שהיה מרובה באוכלוסין, לכן היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו (כמבואר בירושלמי עירובין פ"ה. א)

8
ממק
עניין

מדוע זכו לכך?

6 היה הגה"צ רבי יחזקאל לוויןשטיין זצ"ל משגיח ישיבת פוניבז' אומר, שבהתבוננות בדבר טמון לימוד מוסר השכל גדול, שהרי כשירד שבט בנימין למצרים היתה לו משפחה גדולה שמנתה עשרה ילדים, אם כן על פי שכל הגיוני פשוט, צריך היה שבטו להיות מבורך בצאצאים מרובים, ואילו שבט דן שמנה בירידתו למצרים רק בן אחד ויחיד, שגם הוא היה חרש ובעל מום, הגיוני היה שיצא ממנו שבט קטן. ואילו בסופו של דבר אירע ההיפך הגמור, שבט בנימין מנה שלושים וחמשה אלף וארבע מאות, ואילו שבט דן מנה שישים ושנים אלף ושבע מאות, כמעט פי שנים, מהשבטים הגדולים ביותר!! הרי לנו שהשי"ת עומד לימין דלים וחלשים ששמים מבטחם בו לבדו,

6

11

כי הבוטח רק בכוחו וכשרונותיו ובמה שבדרך הטבע נראה שיש לו סיבות לחצליח עלול בסוף להתאכזב. כי הקב"ה מניחו לסיבות שבטח עליהם.

16

וכן רואים במהלך החיים שהרבה פעמים, נראה בדרך הטבע שפלוני אדם מוצלח, אולם בסופו של דבר הוא לא מצליח כמו שחשבו, ופעמים להיפך, שיש אנשים שכולם סבורים שלא יצא מהם מאומה, ולבסוף בשקט בשקט הם גדלים וצומחים לאילנות גדולים. גם הגאון ה"חפץ חיים" זצ"ל היה מרגלא בפומיה דברי חז"ל "למה נקרא בנו של דן חושים שהיה כחושים של קנה ביוב (ב"ב קמג), מכאן תשובה לאדם, עד כמה חשבונות בני אדם הם הבל וריק ואין בהם ממש כפי שאמר הרחוב "ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל" (תהלים

22

4

זד), שהרי בנימין היו לו עשרה בנים ואילו לדן היה רק בן אחד ונוסף לכך היה אותו בן בעל מום חרש ואלם, ובכל זאת בזמן ששבטו של בנימין מנה חמשה ושלושים אלף וארבע מאות איש בתקופת הנדודים במדבר, שבט דן מנה ששים ושנים אלף ושבע מאות. כמו כן נינו של חושים היה שמשון הגיבור, גדול הגיבורים בישראל מבחינה גופנית, גם מבחינה שכלית אומר המדרש "אין לך גדול משבט יהודה ואין לך ירוד משבט דן, בצלאל משל יהודה ואהליאב מדן", משבט דן יצאו גדולי האומנים והבנאים של המשכן וכליו.

7
ס

כל זה מלמדנו שכל חישובי הבריות אין להם שום ערך ורק "עצת ד' היא תקום".

*

הגאון רבי אהרן ביאליסטוצקי זצ"ל ראש ישיבת ביאליסטוק שמע מפי ה"חפץ חיים" זצ"ל באחת משיחותיו בביתו בשבת קודש שסיפר עובדה מרטיטה שארעה בארץ גליציה, שם היה מנהג בקרב יהודי המקום שמידי שבת קודש לפני תפילת ערבית של מוצאי שבת היו מתכנסים לאמירת תהלים בבית הכנסת. והנה באחת השבתות נכנס יהודי אחד לבית הכנסת ורואה כיצד עומד יהודי אחר באחת הפינות ואומר תהלים בדביקות מתוך קירות לבו באופן כה מרגש, עד שממש הדביק אותו בהתלהבותו וצורת אמירתו ועל אתר החל גם הוא לומר תהלים ברגש ובלהבת קודש ושניהם בכו ונשאו לבם ופיהם להשי"ת בתהלות דוד בן ישי מתוך בכי ורגש קודש מבלי שהאחד ידע על מה רעהו בוכה ומתפלל כל כך.

11
16

לאחר סיום תפילת ערבית פנה היהודי אל עמיתו שראהו כה דבוק באמירת התהלים ושאלו מה כואב לך, על מה התפללת, ענה לו האיש, יש לי בת שהגיעה כבר לפירקה ואין בידי כסף להוצאות נישואיה והיא יושבת בביתי מבלי שאוכל להושיעה, ואף שכל ימות השבוע אינני נמצא בביתי ואינני רואה

2

את הצרה למול עיני, בשבת קודש כשאני שב לביתי ונמצא כל השבת עם בני משפחתי, רואה אני את צרת הבת למול עיני ואיני יודע מה לעשות יותר מאשר לומר פרקי תהלים ולהתחנן אל הבורא שיושיעני מצרתי.

26

כשמע השואל את דבריו נענה ואמר לו, שמע נא, יש לי בן ירא שמים ובעל מדות טובות, כסף גם לי אין לתת, הבה ונעשה איפוא שידוך בינינו.

וכך הוה, צאצאיהם נישאו ונולדו להם ארבעה בנים גדולי ישראל, הלא המה: רבי יהודה הכהן זצ"ל בעל "קונטרס הספקות", מוהר"ר חיים הכהן זצ"ל, רבי אריה לייב הכהן הלר זצ"ל בעל "קצות החושן", "אבני מלואים" ו"שב שמעתתא", ואח נוסף בשם רבי מרדכי זצ"ל ששימש ברבנות בעיר חודרוב. הרי לנו שאין לאדם לסמוך כלל על מחשבותיו ואין לו סיבה להתיימש ולהיות חסר אונים, רק יתאמץ בבטחון ותפילה ויזכה לסייעתא דשמיא.

31

מאיר עיני ישראל

8
אלה

חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו

תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני. ואלה שמות בני אהרן וגו'" (ג, א). ומביא שם רש"י את הגמרא במסכת סנהדרין (יט, ב) "ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו תולדות משה, לפי שלמדן תורה, שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו".

הזכיר ואלה

ובאמת בגמרא סנהדרין (צט, ב) נמצא נוסח אחר של דברי חז"ל אלו. וכך נאמר שם: "אמר ריש לקיש, כל המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר: 'ואת הנפש אשר עשו בחרן'. ומפרשיי שם: 'דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשיה'".

6

ונראה לומר דאלו ואלו דברי אלוקים חיים, והאחד משלים את השני.

5

בהפטרות במדבר (10) א"ל כי ננימ

(9) ע"ס

והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי (הושע ב א)

נראה לפרש. ישנם שני דרכים באמירת תוכחה, יש שמוכיח את האדם ישר אל פניו

על רוע מעלליו, ואומר לו שהוא חוטא ופושע ושיתבייש לו, אך כבר אמרו רז"ל (עכ"פ טו) אמר רבי טרפון תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אמר רבי אלעזר בן עזריה תמה אני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח.

לכן הדרך הרצויה שיהיו דבריו נשמעים היא, שיוכיחו בסבר פנים יפות וידבר על לבו באמרי נועם שלא מתאים לבן מלך למרוד באביו, וע"י כך לא יקוץ בתוכחתו ויכנס דבריו לאזניו. וידוע פירוש השל"ה הק' על הפסוק (משלי ט ח) אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך, אל תוכח את ההלץ שהוא לץ ואיש בליעל פן ישנאך ולא יקבל את תוכחתך, אלא כך הוכח אותו, הלא הנך נחשב לחכם ואדם מכובד, ולא מתאים לך לעשות זאת, ואז ויאהבך.

זהו שאומר הפסוק, והיה במקום אשר יאמר להם תוכחה חריפה דברים כדרכונות כגון לא עמי אתם, עדיף לומר להם בנחת באופן שלא ישאו עליו חטא, הלא בני אל חי אתם, ולא מתאים לכם לעשות זאת, ומעשיכם יקרובכם לאבינו שבשמים. (תורת מהר"ץ)

דהנה ידוע שיש באב מה שאין במחנך, ויש במחנך מה שאין באב. יש באב שאין מחנך, שבאב טבועה מידת הרחמים שהקב"ה טבע בכל אב ביחסו לילדיו, וכמו שאנו אומרים בתפילה "כרחם אב על בניו". וזו כמובן מידה נעלה ומידה טובה של רחמים. אבל מאידך יש בכך גם חסרון גדול, שמרוב רחמים קשה לאב לשעבד את בניו לאיזה שהוא שעבוד קשה, וזה כולל גם את השעבוד לתורה ולמצוות, השעבוד התמידי ללימוד תורה בהתמדה רבה, באשר הוא מרחם על בנו וחושש להחלשותו וכיו"ב, וקשה לו לראותו כה משועבד בעבודה קשה. אולם יש במחנך מה שאין באב, שהוא יכול לשעבד את תלמידו ולרדות בו, ולחנכו בכל כוחו לתורה ולדרך ארץ בלי שום רחמים. אך מאידך יסא בגלל העובדה שהוא אינו מולידו ממילא גם אין לו כלפי תלמידו מידה של רחמים. על כך באה התורה במאמרי חז"ל שהבאנו להסביר לנו - מה היא הדמות המושלמת של המחנך בישראל. מחנך מושלם הוא זה שיש לו אמנם את הסגולות של "כאילו ילדו" שהרי כבר אחז"ל בפרקי אבות (ב, ו) "לא תקפדו מלמד" אלא הוא זקוק למידה מרובה של רחמים, ולהיות בעל לב רחמן. אבל הוא זקוק גם לסגולה של "כאילו עשאו" - "תשעבדו לאורייתא" כפרש"י שם, לשעבד את התלמיד שעבוד גמור לתורה ולמצוות.

ומחנך שיש לו שתי סגולות אלו גם יחד - הסגולה של "כאילו ילדו" וגם הסגולה של "כאילו עשאו", הוא המחנך המושלם בעיני חז"ל.

ובזה נבין את הנאמר בתורה בפרשת "האזינו" - "...הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך" (דברים לב, ו). שהרי ידוע מה שאמרו חז"ל בפרקי אבות (ד, טו) "מורא רבך כמורא שמים", נמצא שדמות המחנך והרבי צריכה להיות דומה בהנהגתה להנהגתו של הקב"ה. וכאן באה התורה לצייר לנו את דרכו של הקב"ה עם ישראל, "הלא הוא אביך קנך" - כלומר: הקב"ה הוא אבינו ואנו קניינו וכדברי הפייטן בתפילת "יום הכיפורים" - "אנו בניך ואתה אבינו". ואם כן יש לו להקב"ה יחס של רחמים אל בניו שהרי הוא בעל הרחמים (וראה שם בתרגום אונקלוס "הלא הוא אבך ואת דיליה") ומה הוא רחום אף אתה רחום. ומאידך "הנא עשך" הקב"ה היתווה דרך לבניו שהם מצווים ללכת בה ולהיות משועבדים לה שעבוד גמור, שעבוד לתורה ולמצוות ולעבודת ה' בקדושה וטהרה.

מעתה תתיישב קושיא נוספת על הגמרא בסנהדרין שם (דף יט) שהביא רש"י בפרשתינו. שהרי מעלת רבו גבוהה יותר ממעלת אביו וכמו שנפסק בשו"ע (יו"ד רמב, א) "חייב אדם בכבוד רבו וביראתו יותר משל אביו, שאביו הביאו לעוה"ז ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העוה"ב" - וכמבואר בגמרא מסכת בבא מציעא (דף לג במשנה). וא"כ איזו עדיפות יש בזה שמעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, הרי בהיותו "רבי" מעלתו גדולה יותר. אולם לדברינו הדברים מבוארים משום שמעלת "הרבי" גדולה יותר ממעלת האב רק בתנאי שהוא "רבי" אמיתי ומחנך מושלם שיש לו את הסגולות של "כאילו ילדו" וגם של "כאילו עשאו" ואז מעלתו גדולה יותר ממעלת האב לענין כיבוד, משום שלאביו ישנה רק המעלה של "כאילו ילדו" וכפי שנתבאר. וזהו שאומרת התורה, שלמשה רבינו היתה מעלה לא רק בזה שהוא לימד את בני אהרן תורה אלא גם בזה שהוא "כאילו ילדו", הוא היה דמות של מחנך אמיתי ומושלט בעל כל הסגולות.

מאמר סא

ויתיצבו בתחתית ההר

"אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב 'ברכו את ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו', ברישא עושי והדר לשמוע" (שבת פ"ח ע"א).

הנה מעמד הר סיני נעלה ונשגב מניסי יציאת מצרים כולן, ואף מנס קריעת ים סוף בו זכו למעלת הנבואה מה שלא זכו כל הנביאים והיו מראין באצבע כדכתיב "זה א-לי", הלא בשעת קבלת התורה העפילו ישראל ונתעלו

(10) מנחם מנדל שניאורסון

(6)

למדרגת מלאכי השרת, הדא הוא דכתיב "ברכו את ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו".

עוד אמרו חז"ל (שבת קמ"ז ע"א) דמשעה שעמדו רגליהן על הר סיני פסקה זוהמתן והיא זוהמת הנחש שהטיל בחוה לפי שביטלו ישראל כל ישותם ועצמותם אליו יתברך והכריזו בעוז ובגאון "נעשה ונשמע".

באותה שעה זכו גם להתעטר בשני כתרים כדאיתא (שבת שם):

"דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו שישים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע".

ולכאורה צריך ביאור מה ענין כתרי מלכות להקדמת נעשה לנשמע.

ונראה דהנה תמצית הענין הנשגב של הקדמת נעשה לנשמע הוא בקבלת עבודתו ית"ש מתוך שמחה ואהבה וזו דרגא עילאה מכל דרגין בקבלת עול מלכות שמים, לפי שמטבעו של עולם אין בן החורין מבטיח ומתחייב טרם יובהר לו במה מתחייב ומה כוללת התחייבות זו, אבל ישראל לא חפצו בחיי החורין וכל חפצם ומאודם היה להשתעבד בכל נפשם לעבודתו יתברך ולקבל עול מלכותו כמנהג העבדים ועל כן הקדימו נעשה לנשמע.

והנה תמהו התוס' (שם) תימה רבתי, דמחד הפליגו חז"ל בשגב והוד מעמד הר סיני שעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, ומאידך אמרו דכפה עליהם הר כגיגית כדי שיקבלו את עול מלכותו בשלימות, ודבריהם סותרים זה את זה.

ותירצו התוס' דכביכול חשש הקב"ה שמא כראות ישראל את האש הגדולה וכשמעם את קול השופר ההולך וחזק ישובו ויחזרו בהן לכך כפה עליהם הר כגיגית כי היכא דלא ליהדרו בהו.

ולדידי אמינא בדרך אחר, דהנה לכאורה יש ליתן טעם מה ענין גדולתן ותפארתן של ישראל בהקדמת נעשה לנשמע, הלא דור זה דור דעה היה, דור החוזה למפעלות אלקים בשידוד מערכות הטבע במצרים ועל הים, דור הרואה בהתגשמות ההבטחה לאבי האומה: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לעת שכל אחד מישראל יצא בתשעים חמורים הנושאים מכל טוב מצרים (בכורות ה' ע"ב), ולא עוד אלא שכשעלו מן הים זכו לביות הים הגדולה יותר מביות מצרים (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה י"ג), ואף לאחר מכן בזמן הליכתן במדבר - מקום נחש שרף ועקרב - זוכים הם וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש, ובכל יום ויום זוכים הם למזון אלקי - מן ושליו מן השמים, ואף מסעותיהם במדבר נתנו בהן אות,

"שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בעקה" (דברים ח' ד), וא"כ כשנותן

הבורא תורתו לעמו מן הסתם מתנה וזכות מופלאה היא ומה פלא איפוא

שהקדימו נעשה לנשמע?!

לכך כפה עליהם נותן התורה הר כגיגית!

כי היכי דיתבוננו וידעו דלא שררה ניתנה להם אלא עבדות, אלפי שנים של עמל ויגון בהסתר פנים שאין גדול ממנו, ועול קשה של תרי"ג מצוות במחשבה, גדיבור ובמעשה. לעולם לא יהיו עוד בני חורין אנשים חפשיים, מכאן ואילך עבדים יהיו ובעבודת פרך יעבדו את אלקי אבותם.

דהנה בעת טבילת עבד לעבודתו ניתנה הלכה "בהדי דדלי רישא ממיא אנחו ליה זולטא דטינא ארישא" (בבבא מצ"ע"א), מיד כשמוציא ראשו מן המים מניחין כלי על ראשו, ובהנחת כלי זה נעשית טבילתו טבילת עבדות דמעשה זה מציין ומסמל את מהות העבדות, עולו ועבודתו של העבד מכאן ואילך, נכן בשעה שקיבלו ישראל את התורה כפה עליהם הר כגיגית על ראשם ללמדך דלא שררה היא אלא עבדות. ואף על פי כן הקדימו ישראל נעשה לנשמע בשמחה ובטוב לבב דאין חפצם אלא בעבדות, כדרך שתמהו התוס' (גיטין י"א ע"ב ד"ה בגיטין) משמיה דהירושלמי (גיטין ז' ע"ב) על הא דאמרו התם זכות היא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחרות, "הגע בעצמך היה עבדו של קצין זכות הוא לוי", כך הרגישו ישראל בנפשם כמה גדולה ונשגבה מעלת עבדות זו, להיות עבדו של קצין, עבד למלך מלכי המלכים.

דהנה בקידושין (כ"ב ע"ב) תנינן דעבד נרצע כאשר לא יחפוץ לצאת לחפשי לאחר שש שנות עבודתו, ובענין רציעת אזנו אמרו חז"ל:

"אוזן זו ששמעה בהר סיני כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע".